

Юрій Москаленко,

кандидат філософських наук, професор,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
(м. Івано-Франківськ)

Yurij Moskalenko,

Candidate of Philosophy, Professor,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
(Ivano-Frankivsk)

УДК 17

ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ МОРАЛЬНО- ДУХОВНОГО СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ

PHILOSOPHICAL PRINCIPLES OF THE MORAL- ECCLESIASTICAL PERSONAL FORMATION

В статті висвітлюються проблеми формування моральної особистості, а також морально-етичні аспекти її діяльнісної самореалізації.

Ключові слова: мораль, духовність, становлення особистості.

The article highlights the problem of forming a moral person and the moral and ethical aspects of activity-fulfillment.

Keywords: morality, spirituality, personality formation.

В статье нашли отражение проблемы формирования нравственной личности, а также морально-этические аспекты ее деятельностной самореализации.

Ключевые слова: мораль, духовность, становления личности.

Постановка проблеми. Проблема духовно-морального становлення особистості завжди була однією з актуальних, а в сучасних умовах вона набуває особливого значення. Моральне виховання є одним з основних складників формування людини як особистості. Головною метою цього процесу є формування належної моральної культури, основними компонентами якої є моральна свідомість, моральні почуття і моральна діяльність.

Аналіз взаємодії цих елементів у процесі їх становлення та функціонування належить до центральних проблем сучасної філософії – морально-духовного виховання особистості.

Аналіз досліджень та публікацій. Вивчення проблеми духовності знайшло відображення у наукових положеннях філософів, які розглядають духовність як сферу осмислення дійсності (В.Баранівський, Л.Сохань, Л.Олексюк та ін.); психологів, які аналізують психологічні витoki духовних цінностей (І.Бех, О.Зеліченко, О.Киричук, Г.Костюк та ін.); педагогів, які досліджують сутність духовного розвитку, особливості організації духовного виховання особистості (І.Зязюн, Г. Шевченко).

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає підстави стверджувати, що мораль (лат. *moralis* – «моральний») – одна із форм суспільної свідомості; система поглядів і уявлень, норм і оцінок, що регулюють поведінку людей [1]. Під мораллю в етиці розуміють систему вироблених у суспільстві норм, правил і вимог, які пред'являються до особистості в різних сферах життя і діяльності.

Виклад основного матеріалу. Моральність – етичне поняття, яке у широкому розумінні є синонімом моралі. Моральність – це характеристика особливого виду практичної діяльності людей, що мотивується моральними ідеями, переконаннями, нормами та принципами [2, с.216]. Тобто, моральність людини трактується як сукупність її свідомості, навичок і звичок, пов'язаних з дотриманням цих норм, правил та вимог. Формуванням моральності – це перехід моральних норм, правил та вимог у знання, навички та звички поведінки особистості та їх неухильне виконання. Моральне виховання – це прищеплення і розвиток моральних почуттів, переконань і потреб поводити себе згідно з моральними нормами, що діють у суспільстві [2, с. 6].

Мета морального виховання – формування моральної особистості, дії, вчинки, поведінка якої відповідають нормам моралі. Для усвідомлення сутності морального виховання важливе значення має правильне визначення його змісту. Категорія «зміст» прийшла в педагогіку з філософії. У філософському словнику дається таке визначення: «Зміст – визначальна частина цілого, являє собою єдність усіх складових елементів об'єкта».

Зміст морального виховання включає принципи, норми, правила моралі та прогресивні традиції, які є вагомим складовою духовного життя народу. Окремі науковці, зокрема Б. Ананьев, Н.Шуркова та інші вважають, що змістом морального виховання є система ставлень до людей, Батьківщини, самого себе, праці, прекрасного. Моральне ставлення – це зв'язок, який встановлює одна людина з іншою, який виявляється у діях, вчинках, словах, судженнях, емоційних почуттях. Саме ж поняття «духовність» широке й багатоаспектне.

Основними напрямками морально-духовного становлення особистості можна вважати: формування й розвиток системи духовно-моральних знань і цінностей, реалізацію знань, пов'язаних з нормами моральності й професійної етики в навчальній, виробничій і суспільній діяльності, формування репродуктивної свідомості й установок на створення родини як основи відродження традиційних національних моральних цінностей,

формування якостей соціально активної особистості, що має навички самопрезентації, аргументації, прийняття рішень, організації суспільно й особистісно значимих справ.

Феноменологічна сфера, яка містить поняття, уявлення, образи, ідеали, переконання щодо моральної діяльності, є фундаментом моральної культури особистості, адже саме на її основі відбувається утворення мотиваційних важелів особистісно-морального реагування на зовнішні соціально-колективні, соціокультурні, цивілізаційні подразники морально-етичної особистісної сфери. «Моральна свідомість – одна зі сторін суспільної свідомості, яка у вигляді уявлень і понять відображає реальні стосунки й регулює моральний бік діяльності людини» [1].

На даному етапі розвитку нашого суспільства однією з найважливіших засад теоретичної концепції та практичної діяльності освітніх закладів є орієнтація на формування високоморальної особистості, виховання духовності у підростаючого покоління, яке є майбутнім нашого суспільства. Як зазначається у Державній національній програмі «Освіта» (Україна XXI століття), сьогодні перед школою стоїть завдання «забезпечення можливостей постійного духовного самовдосконалення особистості, формування інтелектуального та культурного потенціалу як найвищої цінності нації.»

Впродовж століть українське духовно-моральне виховання вбирало в себе кращі здобутки світової матеріальної і духовної культури, які утверджують добро, любов, красу, милосердя, справедливість у всіх сферах життя.

Розвиток вільної, гуманної і відповідальної особистості безпосередньо пов'язаний із системою її морально-духовних цінностей. Адже духовність, моральність так чи інакше передбачає вихід за межі егоїстичних інтересів, особистої користі і зосередженість на морально-духовній культурі людства. То й цілі і наміри духовно та морально зрілої особистості вкорінені в системі надіндивідуальних цінностей, завдяки чому вони виконують функцію вищого критерію орієнтування в світі є ключовими для особистості у його самовизначенні.

Про морально-духовну цінність можна говорити лише тоді, коли ставимо запитання: заради чого здійснюється діяльність людини, у чому сенс досягнення тих чи інших цілей, прагнень, намірів. Тому сфера морально-духовних цінностей включає в себе сенс життя, любові, добра, зла тощо, тобто – сенс загальних моральних категорій. А коли це так, то людина завжди усвідомлює свої духовні цінності на протигагу різним особистим цінностям, які далеко не завжди мають усвідомлений характер. Зважаючи на її складність і значущість, метою справжньої освіти, мають стати моральне самоусвідомлення, виховання та розвиток духовних якостей особистості.

Моральні цінності орієнтують індивіда у його поведінці. Це виявляється можливим не внаслідок того, що людині вигідно і приємно приймати їх до уваги у своїх рішеннях і вчинках. Ці цінності, зазначає Є.А. Подольська «функціонують таким чином, що справляють вплив на волю людини. Наслідування моральних цінностей сприймається людиною як обов'язок. Невиконання обов'язку сприймається в докорах і муках сумління.» (3).

Моральні цінності є імперативними (обов'язковими), причому не просто імперативними, а імперативними безумовно, а це означає, що їх необхідно наслідувати не тільки за певних обставин, а завжди і всюди. Ними потрібно керуватися у відносинах з усіма людьми, а не тільки з обмеженим колом родичів, друзів, колег. Моральні імперативи, які і утверджені ними моральні цінності, мають надситуативний і безособовий, а значить універсальний характер.

Обов'язок людини – внутрішньо-емоційне переживання, що виступає як усвідомлення необхідності діяти і будувати своє буття у відповідності до потреб, що виходять з етичних цінностей. Обов'язок сучасної людини, громадянина України – прямувати шляхом доброчинності, творити добро, протидіяти злу, не припускати приниження честі і гідності, бути патріотом Вітчизни.

Вимоги обов'язку є самоцінними. Це виражається не тільки у тому, що людина виконує обов'язок безкорисливо, демоструючи тим самим свою незалежність від наданих ззовні норм і правил, але й в тому що, виконуючи обов'язок, вона затверджує його пріоритетність щодо страху, особистої користі, слави, тощо. У виконанні морального обов'язку виявляється автономія особистості – наслідуючи закон, людина не потребує зовнішнього примушування і виконуючи моральну вимогу, вона ставить до нього так, наче діє вільно і самостійно.

Свобода – можливість людини діяти у відповідності до своїх інтересів і цілей, спираючись на усвідомлення об'єктивної необхідності. Оскільки свобода є необмеженою по своїй суті, вона повинна передбачати етику, щоб зробити людей необмежено відповідальними за все, що вони роблять і дозволяють робити іншим.

В межах морального сприймання світу вироблено розуміння свободи як самовладання. В сфері права це – підкорення особистої волі загальній волі, що виявляється в суспільній дисципліні, що в першу чергу підтримується державним законодавством. В сфері моралі – це приведення особистої волі у відповідність з обов'язком. Образно це висловлено в англійському прислів'ї «Свобода мого кулака обмежена кінчиком чужого носа»; в ній мова іде про свободу взагалі: свобода однієї людини обмежена свободою іншої. В моралі така правова формула переосмислюється як особисте моральне завдання: «Я обмежую власне свавілля, виконуючи свій обов'язок: дотримуючи права інших, не допускаючи несправедливості відносно інших, сприяючи їх благу».

Висновки. Кожній дитині слід прищепити смак до духовної сторони життя. Адже лише особистісно орієнтована освіта може досягти цієї мети. Вона має базуватися на таких засадах: свобода, відповідальність, справедливість, творчість, співпраця, дитяча самодіяльність, її активний характер, вільна, творча, продуктивна праця, як база виховання, розвиток творчої індивідуальності. Саме в поведінці людини, в морально-етичних аспектах її діяльності самореалізації проявляється рівень сформованої моральної культури особистості. Водночас моральна діяльність та поведінка є насамперед показником успішності та ефективності процесу морального виховання особистості, що перетворює її на важливий об'єкт концептуально-теоретичного аналізу філософсько-педагогічного характеру, спрямованого на вивчення взаємозв'язків зовнішньо-соціальних та внутрішньо-духовних впливів на можливості морально-поведінкових проявів особистості.

1. Бех І. Д. Духовні цінності в розвитку особистості // Педагогіка і психологія. – 1997. - № 1. – С. 124–129.
2. Виявлення духовно-моральних орієнтирів та ціннісних пріоритетів сучасного студентства / О. Марусенко, Н. Письменна, О. Брежнева, Т. Шклярєва // Вісн. Львів. ун-ту. – 2006. – Вип. 21. – Ч. 1. – С. 250–258.
3. Подольська Є.А., Філіпова О.А. та ін. Етнічність, релігія, нація: міжкультурні комунікації / Є.А. Подольська, О.А. Філіпова.- Харків, 2003. – С.139-146.